

Om Luthers utforming av de ti bud med forklaringer

Av Kåre Svebak

Innholdsfortegnelse

Om Luthers utforming av de ti bud med forklaringer	1
DEL 1:	2
Luthers Lille Katekisme en håndbok i kristen livsførsel	2
Tibudsloven brukt med skivebom	5
Luther fornyet gamle innsikter	6
1. Dekalogen er Moselovens sentrum.	6
2. Skjelningen mellom morallov, seremonilov og sivillov (siden Tomas av Aquin (d 1274).	6
3. Kristus har ikke avskaffet, men oppfylt moralloven (Dekalogen).	6
4. Den nytestamentlige tro medfører et oppgjør med lykkefromheten.	6
5. Tibudsloven er "døråpneren" inn til korsets hemmelighet (andre parten).	7
6. Med nødvendig konsekvens utelot Luther Dekalogens ingress.	7
7. I budenes forklaringer må forholdet til Guds frelsesverk tre tilbake.	8
Guds skapervilje kilden til både den naturlige lov og Tibudsloven	9
Guds utrettelige rop i samvittighetene	10
1. Kunnskapen om godt og ondt er ingen kvalitet ved fornuften, eller en umistelig egenskap ved personligheten.	10
2. Guds doble grep: Guds rop "innenfra" ledsager morallovens bud "utenfra".	10
3. Forskjellen mellom Guds rop "innenfra" og "utenfra" hører inn under det første bud.	10
4. Guds åpenbaringsord gjør forskjellen mellom den allmenne gudsåpenbaring og menneskenes gudserkjennelse.	10
5. Første tavle krever Guds suverene myndighet i våre liv (1-3. bud).	11
Fronten mot den farisèiske botsgang	11
Det kristne ethos i Tibudslovens utforming	13
Lovens bruk i kristnes dagligliv	15
Kristnes risiko: Glidning fra takkoffer til gjerningsoffer	16
DEL 2:	17
Har Luther «trikset» med Tibudsloven?	17
Første bud omfatter hele loven og har forrang	19
	1

Troens øvelse i kjærlighetens bud	20
Vekslingene mellom forbud og påbud	21
Luthers utforming av forklaringene	22
«Den rette kilde og kanal»	23

Første del viser hvordan Luther har utformet Tibudsloven ved hjelp det nytestamentlige ethos. Andre del går nærmere inn på Luthers tekstbehandling og forklaringer.

DEL 1:

Luthers Lille Katekisme en håndbok i kristen livsførsel

Uten kjennskap til adressatene, blir undervisningen i Tibudsloven løsrevet fra de andre partene. Da må man med stor konsekvens fremstille de ti bud som Guds «trafikkregler på livets kjørevei», og sementere forestillingen om kristendommen som en av flere lov-religioner. Slutning: Religion handler «egentlig» om det samme.

Med første parten løsrevet fra de andre partene, søker mennesket hva Luther kaller «egentrettferdighetens lysende fortjenester», og går glipp av lovens oppfyllelse. Hvordan skal et menneske kunne elske Gud av hele sitt hjerte og sin neste som seg selv? Uten de andre partene, blir spørsmålet ubesvart, og tilhørerne overlatt til overtro på seg selv i rollen som sin egen lykkes smed.

Adressatene for Luthers utforming av Første parten er dømte mennesker, døpt til Jesu død og oppstandelse. **Rom 6:4** (NO 2001) - *Vi ble altså begravet med ham da vi ble døpt med denne dåp til døden, for at vi skal leve det nye livet, likesom Kristus ble reist opp fra de døde ved Faderens veldige kraft.* - Altså hører kunnskapen om Guds gode skapervilje sammen med kunnskapen om syndens nød og Guds rettferdighet i Jesus Kristus. Med sin lidende lydighet har Guds enbårne Sønn i Jesu skikkelse oppfylt Guds lov i alle deler og i alles sted. Han er Guds gaverettferdighet, virksom med evangeliet og sakramentene, forvaltet på troskapens vilkår i den forsamlede menighet. Her blir Guds forsoning med verden i Kristi korsdød gitt den enkelte i dåpen til Jesu død. Fra dåpen kommer et Guds barn, født på ny av vann og Ånd. Det kommer hellig og rettferdig for Gud, og med barnekår og arverett hos ham. Guds ord åpenbarer denne virkelighet uten å idyllisere. Det er syndere, fattige i seg selv, Gud kaller og opplyser med lovens krav og evangeliets gave.

I dåpen ble vi oppreist fra døden i våre synder, frelst av nåde, og samtidig bærer vi på arvesyndens motstand i vårt innerste. Eller sagt med Luther: En kristen er «samtidig synder og rettferdig» for Gud. Følgene er omfattende. Troen er hverken selvbekreftende lykkejakt eller sløv fortrøstning til dåpsattesten, men en kjempende tro. Årsaken er arvesyndens motstand mot Kristi nyskapende gjerning med sin Ånd.

Kristentroen består ikke av idèer i et selvbestemt livssyn som man har eller ikke har. Troen er Guds suverene verk ved evangeliet om Guds løfter og oppfyllelser i Jesus Kristus. Troens kilde er kjennskapet til den trøene Gud ved den han utsendte, Jesus Kristus (Joh 17:3). Tro-

en kjenner Guds innerste hjertelag, stilt frem for verden i Sønnens lidende lydighet inntil døden på korset. Der ser vi Guds ord tyde den gode Skaperens nidkjærhet for sitt falne verk, og tyde hans kjærlighet som er så mye større enn hans nidkjærhet. Guds vitnesbyrd derom er Jesu oppstandelse fra de døde på den tredje dag, slik han hadde lovet. Derfor er troen den barnlige og fulle tillit til åpenbaringsordets Gud, om så midt i døden.

Det er denne tro – Abrahams tro - Luther beskriver i Lille Katekisme med forklaringen til Første bud: «*Vi skal frykte og elske Gud over alle ting og sette all vår lit til ham.*» Troen har ingen andre guder enn den levende Gud, som vi lærer å kjenne Jesus Kristus. Denne selvoppgivende tillit Gud, oppfyller det første bud og dermed alle Guds bud. Vantroen er derimot «alle syndearters mor», slik de andre forklaringene viser.

Denne tro i bibelsk mening bestemmer bekjennelsens art: Troens «amen» til den rett utlagte Bibel. Begrunnelsen består ikke i selvklok syning, men i apostelordets lære fra Jesus Kristus om hans lidelse, død og oppstandelse. Denne begrunnelse har Gud stadfestet en gang for alle da han oppreiste Jesus fra de døde. Med hensyn til troens opprinnelse og innhold, er den Guds tro. Med hensyn til dem som tror, er troen et mørke. Men der opplyser Gud Hellige Ånd den formørkede forstand. Midlet han bruker er evangeliet om Guds frelsesverk for alle, fullbrakt i Jesu, Guds Sønnens lidende lydighet.

I nåtid er vi henvist til Guds kirkes kjennetegn. Tause vitner er prekestol, døpefont og alterbord – om evangeliet og sakramentene. De er påminnelser om Guds trofasthet og troens ankerfeste i den eneste sanne Gud, han som gjør undere med sitt virksomme ord. Holder vi fast ved hans ord, vil han føye oss sammen og la oss vokse i kjærlighet til Ham som er Sannheten (Ef 4:14f). Altså fins det ingen kristen bekjennelse uten apostelordets etterfølgelse som Guds ord, som det i sannhet er (1 Tess 2:13). Megetsigende er Luthers innledning til budenes forklaringer: «*Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke /.../, men*» osv.

Med Kristus til gave, har Gud behag i gjerninger med Kristus til eksempel. Guds gavetrettferdighet trives sammen med kjærlighetens gjerninger, men fins ikke i det rangsnudde forhold. Tror man Guds gavetrettferdighet med forbehold om lovoppfyllelse, setter man lit til egen rettferdighet. Den gjør nåden billig. Da kan et kirkefelleskap formelt sett være av «evangelisk-luthersk» bekjennelse, men kirketragedien være fullendt med villfarelsen om «billig nåde». Under skinn av kristentro forkynner man «fracfall fra Herren» og får folket til «å stole på løgn» (Jer 28:15f, jf Mt 23:27f)).

I det nytestamentlige perspektiv har Luther forankret troens lydighet i Tredje trosartikkel. Den Hellige Ånd kaller og opplyser med evangeliet, og skaper den tro som oppfyller Det første bud. Det gjør han ganske suverent - når og hvor han vil, men aldri uten Ordet – i dag som på den første skapelsesdag.

Saklig sett omfatter Tredje trosartikkel dåpen og Herrens Nattverd, men sakramentene har Luther valgt å behandle i parter hver for seg. Dermed blir bekjennelsens «ja» til Guds ord markert med dens «nei» til lærdommer i strid med Guds ord. Der går grensen mot tros- og kirkeforfalskninger i tradisjoner fra Zwingli, Calvin og Bucer. Den konfesjonelle lutherdom vedkjenner seg denne grensedracting og opptre da som talerør for den gamle kirke i skriftbunden tradisjon.

Samme grensemotiv merkes i Første parten. Tibudsloven til kristen bruk, beskriver ingen «kristen» moral, men *tydeliggjør* Guds gode skapervilje for alle. Luther oppfattet tidlig at middelalderkirkens inndeling av menneskelivet i to områder - et «åndelig» og et «profant», var i ferd med å lede kirkens reformasjon på avveier, som om klosterliv og sølibat var mere åndelig enn livet i Guds skaperorden. Desto viktigere ble troens lydighet i jordiske kallsgjeringer. Med denne motivering ble Lille Katekisme et pedagogisk hjelpemiddel med kulturforandrende kraft. Folket dannet seg nye begreper om troen og hva det vil si å leve som kristen.

Kristentroen er en kjempende tro, men ingen alene-tro. Den døpte er ved troen blitt ikledd Kristus, og har fått ham til gave som er Guds rettferdighet. Men arvesyndens kraft i den fordervede menneskenatur stritter imot med ondt begjær i tanker, ord og gjerninger. Derfor må troen øves på dåpens grunn i gjerninger som har Guds ord og befaling for seg. Denne øvelse eller kamp skjer ikke på siden av de jordiske sysler - i en åndelig, kristeliggjort sfære, men i Guds skaperverk. Her er alle døpte kalt til å frykte og elske Gud, enhver i sine kallsoppgaver og i sin skapergitte posisjon (el «embete»). Der skal vi tjene Gud og vår neste som oss selv. Og når ondt begjær merkes i vårt innerste, må vi med bønn til Gud anvende Guds løfte i vår dåp, enhver på seg selv, og tro syndenes forlatelse for Krist skyld allikevel. Den kristnes liv på dåpens grunn har i Guds løfte en uuttømmelig kilde til frimodighet og håp. Denne tematikk innholdsbestemmer den kristnes bruk av Tibudsloven.

Med Tibudsloven brukt som skriftespeil, hører denne bruk sammen med Tredje trosartikkel, hvor «evangeliet» i Luthers forklaring er «absolusjonen» eller Guds nådetilsagn til den enkelte i privatskriftemålet (Joh 20:23): *«I denne kristenhet gir han hver dag meg og alle troende full tilgivelse for all synd...»* Syndenes forlatelse gjelder ikke bare i begynnelsen, men er i dåpen gitt til bruk *hele veien*. Denne realistiske oppfatning av en kristen under falllets kår begrunner skriftemålets plass mellom Fjerde og Femte parten.

Fraværet av det private skriftemål er et urovekkende symptom, for syndenes forlatelse fins ikke på jorden noe annet sted enn Guds kirke. Derfor er Tibudsloven og troens lydighet i Lille Katekisme innordnet løse og bindemaktens embete og menighetens sendelse. Også prestens undervisning om skriftemålet hører med til troens lydighet i prekenembetets gjerning. Det innebærer den jevnlige invitasjon til skrifte i en ordnet praksis som lar seg gjennomføre.

Skriftemålets bruk gjør menigheten til et legende fellesskap for enhver som har ondt på grunn av egen skyld og skam og håpløshet, og til et hvilested for treller under egenrettferdighetens trykk målt i karriere, utseende, popularitet, inntekt, eiendom, fornøyelser, osv. Surrogat-løsninger tilbys alle vegne, men Guds kirke fremstår med ekte saker – med «kirkens skatt» – syndenes forlatelse. Hvor denne skatt er, er også liv og salighet (forkl 5 parten). Gaven er likeså unik som Giveren - den oppstandne Kristus (Mt 28:20).

Tibudsloven tjener til å bevare mennesker i rett selverkjennelse for Gud. Loven driver oss til Kristus, men ikke lenger. Kristi rike er «et nådens og syndsforlatelsens rike», sier Luther. Her er Kristus virksom med sin Ånd i de troendes liv, og skaper ny vilje, lyst og kraft til å leve det liv vi er skapt til å leve (jf Sal 119). Denne fornyelse skjer ikke ved selvforbedring, men ved den tro som griper Gud i hans løfter og lar hans gode vilje skje (forkl Fjerde parten, pkt 4).

Denne syndefallsrealisme medbestemmer Luthers utforming av Første parten. Mangler den, blir kirkens etikkundervisning skivebom. Altså må vi ha klart for oss *adressen* når vi anvender Tibudsloven. Når er adressen «det gamle menneske» til syndserkjennelse for Gud? Når er adressen «det nye menneske» til veiledning i gode gjerninger for mennesker? (Se nærmere min artikkel om lov og evangelium - spesielt emnene antinomisme og lovens tredje bruk).

Tibudsloven brukt med skivebom

Gud er hellig. Derfor gir han evig liv til den som holder loven til punkt og prikke, og elsker Ham og sin neste av hele sitt hjerte. Denne helhjertede tro er hovedsaken i Det første bud. Allerede tvilen er et lovbrudd (Mt 15:11). Bruddet er fatalt, for ingen synder kan se Gud og leve (2 Mos 33:20, jf Mt 5:3 og), og ingen uren kan ha del i Kristi rike (Ef 5:5). Det minste overtramp gir grunn til håpløshet, for syndens makt kommer innenfra. Det er syndere vi *er*.

Sett i lys av Guds hellighet, er fordømmelsen rettferdig og forferdelig. Likevel gjør vi motstand mot evangeliet, som tilsier oss syndenes forlatelse på grunn av Kristi fortjeneste – og ikke av noen annen grunn. «*Ingen kan komme til meg uten at Faderen som har sendt meg, drar ham*» (Joh 6:44). Hver for oss må vi dras lik et esel. Denne gjenstridighet vitner om Guds fiendemakters motstand i menneskets innerste.

Situasjonen ligner den beskjed fangen får, når betjenten låser opp og melder: «Du er fri. En annen har tatt straffen i ditt sted.» Da kan svaret være: «Nei, det er ikke mulig! Du bløffer!». Andre anvender Kristi stedfortredergjerning på seg selv. De går ut i Guds barns frihet og vinner seier i Kristus Jesus (2 Kor 2:14, Rom 8:38f, Gal 5:1, 14). Med denne seier for øye lød englenes sang i natten, **Lk 2:16** - «*Æren er Guds i det høyeste, og fred på jorden, til mennesker Guds velbehag*».

Det har sine konsekvenser for kirkens etikkundervisning at Guds frelsesverk i Jesus Kristus er gitt den enkelte i dåpen (Rom 6). Ved troen anvender den dømte gaven på seg selv, lever under Kristi herredømme og har evig liv (Rom 7:18ff, Gal 5:17ff). Derfor må undervisningen være innordnet løftespaktens oppfyllelse i Kristus og oppmuntre til livet i Guds nåderike under Jesu herredømme.

Den rangsnudde prioritering sperrer veien tilbake til Gud, som om målet nås ved å holde reglene, eller overlate til Gud å være raus og godta meg som jeg er. Denne illusjon forholder seg ikke til åpenbaringsordets hellige Gud, men til en gudsforestilling oppkommet i menneskers hjerter (jf 1 Kor 2:9f). Eller sagt på en annen måte: Løsriver man Tibudsloven fra Guds forsoningsverk i Kristus, blir undervisningen «skivebom». Det hebraiske ord for «synd» har nettopp denne grunnbetydning – bom på målet.

Forskjellen mellom Guds lov og evangelium går gjennom hele Bibelen, og lar oss oppfatte Guds underfulle kjærlighet i Jesu korsdød. **Joh 3:16** - *Så har Gud elsket verden...* Han har oppfylt sin løftespakt med Abraham med en kjærlighet som er nidkjær for sitt verk, det han elsker.

Med Kristus til gave, lever vi det nye livet, oppreist fra døden i våre synder. Av nåde er vi frelst. (Ef 2:1). Vi lever "*skjult med Kristus i Gud*" (Kol 3:3). Vi lever som Guds frie barn under Kristi herredømme, og tjener ham i hans rike, kledd "i evig rettferdighet, uskyldighet og salighet" (forkl 2 art). Denne oppmuntring skal alltid følge kirkens etikkundervisning.

Luther fornyet gamle innsikter

1. Dekalogen er Moselovens sentrum.

Tibudsloven er Moselovens sentrum av to grunner: (1) Den tydeliggjør den skapergitte lov (lex naturalis) i menneskenes hjerter, og (2) den binder Guds folk til den naturlige lovåpenbaring. Dermed står Dekalogen i en mellomstilling mellom Guds skapervilje og "Kristi lov". Kristi lov er den fornyelse som Kristus virker med sin Ånd i de troendes liv.

Tekster: 2 Kor 3:3 (allegorisk tydning av 2 Mos 32-34). Jf Jer 31:31ff, Esek 11:19, 36:26f.

2. Skjelningen mellom morallov, seremonilov og sivillov (siden Tomas av Aquin (d 1274)).

Israelittenes frafall var årsaken til seremoniloven og sivilloven, lagt til som et åk «helt fram til Kristus» (Gal 3:24f, jf v 19, Mt 5:17, Apg 13:39, Rom 10:4). Denne tredeling var ukjent for den gamle kirke, men ikke siktemålet. Kristne har alltid visst at Isak-beretningen er et skyggebilde av den kommende Kristus og hans lidende lydighet (1 Mos 22, Rom 4).

3. Kristus har ikke avskaffet, men oppfylt moralloven (Dekalogen).

Kristi lovoppfyllelse stadfester Guds universelle nåde (Jf Jes 10:23, Rom 9:28). Han hr med sin lidende lydighet en bedre ordning for kirken i den nye pakt (Heb 7:12, 8:13). Kirken er ikke bundet til seremoni- og sivillovene, men til Guds morallov i Guds kirkeorden.

I møte med Tibudslovne møter vi Guds lov "utenfra" - i dens mosaiske skikkelse sammen med seremoni- og sivillovene. Guds enbårne Sønn i Jesu skikkelse har tydet loven "innenfra" og oppfylt den med sin selvhengivende kjærlighet i alles sted. Guds rettferdighet i stedfortrederens lydighet er nå basis for det nye gudsforhold, og dertil årsaken til Kristi nyskapende gjerning i de troendes liv.

Eksempler: Jesu Bergpreken, Mt 5-7, jf Tit 3:4-8 (obs v 8).

4. Den nytestamentlige tro medfører et oppgjør med lykkefromheten.

Da Augustin - og senere Thomas - anvendte Tibudsloven på menneskets gudsforhold, gjorde de bruk av antikkens idèer om menneskenes lykkelengsel og "den evige lov" (lex aeterna). Det vokste frem en utvortes imitasjonsfromhet med Jesus, jomfru Maria og helgenene som eksempler til etterfølgelse. Imitasjonen skulle tilfredsstille menneskenes lykkebehov i harmoni med de evige livslover (evdaimonisme), og samtidig gjøre menneskene avhengig av kirkenes nådelære - nåden forstått som legende kraft. Billedlig talt fremstod kirken lik et karnevalsopptog i den humanistiske tradisjon siden antikken. Man vandret i beskuelse uten frelsesvisshet. (Jf lykke-forestillingen i senere vekkelsesforkynnelse, "fremgangsteologi" og karmatikk, hvor mennesker under skinn av kristendom agerer "sin egen lykkes smed" i selvbestemte sirkler og bekrefter sin tro med «blessings».)

Luther avviste forestillingen om lykke og fremgang som uttrykk for Guds vilje i våre liv. Da søker vi livets mening i i gjort gjerning, heldige omstendigheter eller ren og skjær flaks. Lille Katekisme retter vår søken mot det dobbelte kjærlighetsbud, anskueliggjort i De ti bud. Der

ser vi meningen med våre liv i denne verden – det liv vi er skapt til å leve. Vi er henvist til gjerninger som har Guds ord og befaling for seg, enhver i sitt kall og i dagliglivets gjøremål. (1 Mos 18:14, Job 23:13, 42:2, Jer 32:17, Lk 1:37f, osv.) Der skal vi øve troen på syndenes forlatelse for Kristi skyld, som regel i trivielle gjøremål og uten andres påsyn.

Luthers forklaringer lar oss anvende det dobbelte kjærlighetsbud på to måter. Budet *angriper* vår syndenatur – innkrøkt i seg selv. Da er hensikten den syndserkjennelse som budet virker for Gud. Og budet *veileder* til gode gjerninger som har Guds ord og befaling for seg. Da er hensikten å lære Gud å kjenne i hans selvhengivende kjærlighet, stilt frem for verden i Jesu tjenerskikkelse (Rom 5:12ff). Med «Guds rettferdighet» til gave, øver de troen på Guds nådige sinnelag med Jesus til eksempel. (Sak 9:11f, Mt 26:28, Rom 3:25, 7:18ff.)

Kilden til Luthers bruk av Tibudsloven er kirkens Herre, som angrep den lovkyndiges lovrettferdighet med lovens lut (Mt 19:16-26) og viste med seg selv som den barmhjertige samaritan hva det vil si å være en neste (Lk 10:25-37). Denne doble bruk går igjen i apostlenes læreoverlevering. En Herrens apostel inkluderer med et «vi» når emnet er synds- og trosbe-kjennelse (jf 1 Joh 1:6-2:3 osv), men «jeg» når han taler som Kristi delegat (2:7f, 12-14 osv).

5. Tibudsloven er "døråpneren" inn til korsets hemmelighet (andre parten).

Med Jesu oppstandelse fra de døde har Gud stadfestet sitt forsoningsverk i Jesu død på korset. Ingen teori eller fornuftig begrunnelse åpner inn til forsoningsverkets mysterium – Gud mot Gud. Kristus og ham korsfestet (1 Kor 2:2) forkynner både lov og evangelium på det aller sterkeste. Vi aner syndefallets dyp og ser hver for oss hva jeg har fortjent og vårt nådebehov. Slik lærer vi Gud å kjenne i hans nidkjærhet for sitt verk. Og samtidig aner vi Guds kjærlighets mysterium, og hvor høyt vi er elsket hver for oss: «*Dette er den nye pakt i mitt blod, som utgytes for dere til syndenes forlatelse.*» Slik lærer vi den eneste sanne Gud å kjenne og ha evig liv i ham.

Guds lov og evangelium lar oss se Guds bud på en ny måte. Vi ser dem som Guds *kjære* barn. Vi ser i de tre første bud vår adgang Faderen i Den Hellige Ånd (første tavle). Og vi ser i de andre budene at vi er kalt til å være en neste slik Kristus har elsket oss (Joh 13:14, 15:12, 17). Kristi eksempel strider mot vår natur. Den kristnes rettighet i Kristi etterfølgelse er «lidelse, lidelse, kors, kors /.../ det og intet annet», sier Luther (i Formaning til fred etc).

Den kristnes privilegium i denne verden er "kjærlighetens lov". Den forener «Kristi lov» med den naturlige lovåpenbaring (lex naturae). Kristi gjerning ved troen gjør Guds gode skapervilje til nyskapt virkelighet i den døptes liv. **Gal 2:18-20** – *Nettopp loven har ført til at jeg er død for loven og lever for Gud. Jeg er korsfestet med Kristus. Jeg lever ikke lenger selv, men Kristus lever i meg. Det liv jeg nå lever herpå jorden, det lever jeg i troen på Guds Sønn som elsket meg og gav seg selv for meg.* – Troen gjør Kristi offerbønn til sin: «Skje din vilje!» Guds vilje skjer uten våre selviske forvrengninger i den korrumperte lov (forkl 3. bønn).

6. Med nødvendig konsekvens utelot Luther Dekalogens ingress.

2 Mos 20:2 (5 Mos 5:6) - "*Jeg er HERREN din Gud, som førte deg ut av landet Egypt, av trellehuset*". Ingressen viser til Guds frigjøringsverk av sitt utvalgte folk i den gamle pakt. I den nye pakt ble alles frigjøring fullført da Guds enbårne Sønn ga seg selv som løsepenge i Jesu

skikkelse. Vår frigjører er ikke Moses, men Kristus. Han har beseiret Guds fiendemakter en gang for alle, både «djevelen, verden og vårt kjød» (forkl 6 bønn). Dermed forener Kristus Guds kirke i en etnisitet som overskrider herkomst, status og kjønn. Derfor kalles vi kristne. (Jf kirkens fremtreden på Pinsedagen, Gal 3:28, Åp 7).

Luther hørte Kristus-åpenbaringen i det første bud, og hørte Kristus skjerpe Guds gode skapervilje for alle mennesker, kristne medregnet (Joh 14:21, 23f). Og med apostelordets lære fra Skriftens Herre så Luther uttoget fra Egypt som et skyggebilde av «Den kommende» og hans kirkefolk i den nye pakt. Lært av Jesu undervisning lik hans utvalgte apostler, så han Kristus føre israelittene ut av Egypt. Han så Kristus gi i sitt folk manna fra himmelen og vann av klippen, og vise vei i sky- og ildstøtten underveis til det lovede land (1 Kor 10:1-13, jf 5 Mos 5-18).

Guds folk i den nye pakt lever i nådepakten grunnet på Kristi offerdød. Kirkens credo er ikke Dekalogen, men Apostolicum. Det er ikke Moses, men frigjøreren Kristus som begrunner Luthers utforming av Tibudsloven. Under Kristi herredømme er en kristen fri fra lovens trelldomsåk og alles herre, men i kjærligheten bundet og alles tjener, sier Luther. Derfor må ingressen til den kristne etikkundervisning være Sønnens lydighet i Jesu tjenerskikkelse (se forkl 2 trosart). Og med sin Hellige Ånd helliggjør han «meg» med evangeliet, slik han gjør med «hele» den troende kirke på jorden (se forkl 3 trosart).

7. I budenes forklaringer må forholdet til Guds frelsesverk tre tilbake.

Det er to grunner til denne tilbakeholdenhet:

I den kristnes liv hører Tibudsloven sammen med "Troen" og "HERRENS Bønn", og til sammen utgjør de to partene det fullendte uttrykk for Guds vilje.

Dekalogens plassering inntil Første trosartikkel markerer forholdet lov og evangelium. De må vi ikke skille, men skjelne på bibelsk vis, for Guds gode skapervilje hører sammen med hans verk som gjenløser.

Sagt med Den athanasianske bekjennelse: Faderen er skaper, Sønnen er skaper, Den Hellige Ånd er skaper, og allikevel er det ikke tre skapere, men èn Skaper, i herlighet og majestet like stor og evig (pkt 6 og 17). Slik har Luther bevart det helbibelske og trinitariske perspektiv på Dekalogen (jf «Gud-og-Jesus-religionen»).

Guds skapervilje kilden til både den naturlige lov og Tibudsloven

Luther presiserer: Fra samme kilde flyter alle andre bud og hele Moseloven. Denne innsikt kommer til uttrykk i Luthers behandling av billedforbudet, slått sammen med det første bud. Dets forbud mot «andre guder foruten meg» er kilden til forbudet mot alle former for avgudsdyrkelse.

Reformasjonens spiritualister og billedstormere underkjente menneskets naturlige loverkjennelse og ville gjøre Tibudsloven til borgerlig lov (bibelhumanisme). De bekreftet sin åndelighet med nakne vegger i deres kirkerom, som om Tibudsloven og den mosaiske sivilrett skal normere statens lovgivning. Luther avviste denne oppfatning mot Andreas Carlstadt (egtl Andreas Bodenstein), som i Luthers fravær fra Wittenberg reformerte messeliturgen med ytre tvangstiltak på revolusjonært vis. Nei, de blir opphevet åndelig - ved troen, var Luthers standpunkt (i skriftet «Mot de himmelske profeter»). Altså må læren må gå foran og undervisningen legge premissene for sakssvarende reformer.

Da må man spørre: Hvorfor skal kristne lære De ti bud og følge dem? Luther nevner to grunner: (1) Budene overens med den naturlige lov og er bedre formulert enn det noe folk har maktet («Undervisning for visitatorene»). (2) Budene tjener til å avsløre hva grunnskaden i mennesket består i, når vi bruker dem som skriftespeil.

Skaperen står i et umiddelbart forhold til alle mennesker under alle samfunnsforhold, men Tibudsloven bragte inn et nytt moment: Tiltalen "du". Guds «du» binder våre tanker, ord og gjerninger til åpenbaringsordets Gud og gjør gudserkjennelsen mulig, sier Luther («Om de gode gjerninger», 1520). Denne mulighet aktualiserer menneskets moralske problem: Livets vitnesbyrd avslører ord og gjerninger i strid med Guds kjærlighetsbud. Og med livets vitnesbyrd bekrefter mennesker sin vantro og fremstår som agnostikere, ateister osv.

Hvordan oppfattet Luther forholdet mellom kjærligheten til Gud og kjærligheten til vår neste? Det er forholdet mellom troens «*innerside*» - i kjærligheten til Gud, og kjærlighetens «*ytterside*» - i forholdet til vår neste. Med den tro som Gud virker ved evangeliet, etablerer han et *handlingsrom* for kjærligheten til Ham (de tre første bud), og dermed for et liv etter nestekjærlighetens bud. Altså handler de tre første bud om de gjerninger som har prioritet i kristnes liv. Deretter følger gjerninger «*mot alle og mest mot troens husfolk*» (Gal 6:10). Kort sagt: Med Kristus som *gave*, følger troens lydighet med Kristus som *eksempel* (Lk 10:37). Da er kjærlighetens ytterside overgitt til den ubetingede oppfinnsomhet.

Frifinnelsen fra lovens fordømmelse fritar oss ikke fra lovens skyldighet. Gud oppmuntrer de troende med den kjærlighet han har vist mot alle i Kristus. Han opp oppmuntrer til gode gjerninger mot menneskene, og mest mot «disse mine minste brødre», de som tror på ham (Mt 25:40, Jf 18:5). Med Tibudsloven brukt i troens lydighet, må vi be om Guds hjelp til å leve det liv vi er skapt til å leve. **Rom 12:2** – *la dere forvandle ved fornyelsen av deres sinn, så dere kan prøve hva som er Guds vilje, hva som er godt, velbehagelig og fullkomment.* - Gud virker denne sinnsforandring ved sitt ord. I likhet med vår frimodighet for Gud, er også gode gjerninger for Gud og vår neste Kristi fortjeneste (Joh 15:3-5). Kristnes leveregel fort sagt: «*Guds ord og bønn*».

Luther lar altså Guds innledende "du" markere sammenhengen mellom kjærligheten til Gud og vår neste, lik sammenhengen mellom kilden og bekken nedenfor, eller den mellom roten og treet (Joh 15:1-8). Kjærlighetens bud består (Mt 5:17f), men krever en sakssvarende yterside alt etter tid og sted. En påminnelse er Tibudslovens utforming og koloritt fra 1500-tallets tyske samfunnsforhold. Det sakssvarende uttrykk holder fast ved - og stadfester - Herrens bud under skiftende forhold (enkulturasjon).

Guds utrettelige rop i samvittighetene

1. Kunnskapen om godt og ondt er ingen kvalitet ved fornuften, eller en umistelig egenskap ved personligheten.

Fornuften forsøker hele tiden å bringe Guds rop til taushet, og har støtte i den sataniske makt som strider mot Skaperen. Men fornuften lykkes aldri. Den blir stadig innhentet av Guds rop i samvittighetene - innenfra.

2. Guds doble grep: Guds rop "innenfra" ledsager morallovens bud "utenfra".

Det er prekenens (el undervisningens) oppgave å påvise og tydeliggjøre Guds rop utenfra.

Eksempler: Guds ord til Adam foran livets tre, og Adams erkjennelse etter fallet, 1 Mos 3. - Noa-pakten, 1 Mos 9. - Sinai-åpenbaringen, 2 Mos 20. - Jesu Bergpreken, Mt 5-7.

3. Forskjellen mellom Guds rop "innenfra" og "utenfra" hører inn under det første bud.

Kjennskapet til Gud – HVEM Gud er - omfatter mer enn kunnskapen AT Gud er. Kjennskapet om en person er aldri uten den kunnskap som personen meddeler om seg selv med ord og gjerninger i et jeg-du-forhold. I denne grunnrelasjon gir åpenbaringsordets Gud kunnskap om seg selv, og gjennom Jesus Kristus lar han oss kjenne ham i hans kjærlighet og ha evig liv (Joh 17:3).

Guds ord gir den kjennskap som svarer til forskjellen mellom lov og evangelium: Lovens ord lar oss kjenne Gud i hans nidkjære reaksjon mot alle brudd på hans gode vilje. Guds nidkjærhet hører sammen med Guds kjærlighet til mennesket, men Guds nidkjærhet lar oss ikke kjenne Gud slik han er. Lovens siktemål er evangeliet om Guds velgjerninger til frelse i Kristus Jesus (Rom 10:4, Joh 3:16). Syndsforlatelsens evangelium tilsier angrende syndere frifinnelsen på grunn av Kristi fortjeneste, og lar oss kjenne Gud i hans innerste hjertelag. Med denne kjennskap setter vi "all vår lit til ham".

4. Guds åpenbaringsord gjør forskjellen mellom den allmenne gudsåpenbaring og menneskenes gudserkjennelse.

Åpenbaringsordets Gud oppholder verden med sitt ord og lar menneskene ane hans virksomme nærvær. Denne kunnskap er dunkel og utlevert til spekulasjon og gudsforestillinger i forvrengte former for gudsdyrkelse. Samme kunnskap er tydeliggjort i Tibudsloven og skjerpet i Jesu undervisning. Med lov og evangelium virker Gud den rette kjennskap til ham og oss selv.

5. Første tavle krever Guds suverene myndighet i våre liv (1-3. bud).

Utelukket er samvittighetens binding til alternative former for overhøyet. Slike bindiner er avgudsdyrkelse uansett grove eller forfinede former (3 Mos 19:18). Den selvbestemte overtro på egen fornuft strider mot kjærligheten til Gud, og med det rangsnudde forhold følger ord og gjerninger i strid med kjærligheten til vår neste og oss selv.

Fra menneskets innerste - bortenfor tilgjengelig empiri, stiger ondt begjær i tanker, ord og gjerninger, og gjør hvert menneske til en løgner for Gud (Sal 116:11, Rom 3:4). Uten Guds åpenbaringsord, lyver mennesket om seg selv, og om Gud og hans skaperverk, synlig og usynlig. Kun Gud taler sant om seg selv, mennesket og virkeligheten i omfattende mening. Guds åpenbaringsord overstiger mennesketankens muligheter og gir den omfattende basiskunnskap om Gud, mennesket og verden.

Illustrasjon: "Hellighetsloven" 3 Mos 17-20. Benevnelsen kommer av det overordnede bud i 19:2 – *Dere skal være hellige, for jeg, HERREN deres Gud, er hellig.* – Kristus og hans apostler stadfestet Guds hellighetsbud for Guds folk i den nye pakt (Mt 5:48, Rom 6:19, 1 Tess 4:7, 1 Pet 1:15f osv).

Budet om nestekjærlighet er første gang nevnt i Hellighetsloven (3 Mos 19:18b). Budet er ikke begrenset til Guds utvalgte folk, men utlegger Guds skapervilje med bud for alle mennesker. Guds skapervilje omfatter også Guds folk i den nye pakt, som er nådepakten for alle folk. Dekalogens bud om nestekjærlighet (andre tavle) er utlagt og skjerpet i Kristi Bergpreken (Mt 5-7) og i de apostoliske formaninger.

Guds høyhetsrett merkes på de etiske fordringer i mellommenneskelige forhold, alt etter kall og posisjon. Med Kristus som gave, skal Kristus være vårt eksempel i gode gjerninger. Givren kaller dømte mennesker til troens lydighet i gode gjerninger, med løfte om å høre deres bønner om hjelp og redning.

Gud fremmer sin høyhetsrett med sitt doble grep, viser Luther: Dels innenfra med "den gyldne regel" i samvittighetene – "hva du vil at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem" - dels utenfra gjennom åpenbaringsordets moralbud i Tibudsloven. Med sitt doble grep aktualiserer Skaperen sin gode vilje med sitt skaperverk.

Fronten mot den farisøiske botsgang

Frontmarkeringen i Lille Katekisme tilsvarer Jesu front mot farisøernes utvortes lovoppfyllelse (eks Mt 23). Den har Luther markert med overgangen fra første til andre parten: "*Hva sier Gud om alle disse bud?*" I dekalogen er svaret gitt med tillegget til Det første bud (5 Mos 5:9f). Luthers omplassering til kristen bruk markerer hovedsaken i alle livets forhold, nemlig hjertets tillit til Gud, som lover «*nåde og alt godt*» (se forkl). Troen har Kristus til gave, og med ham det nye livet under Kristus i hans nåderike. Der virker han ved troen det nye menneske i kamp med syndenaturens livet ut (Gal 5:16-18, jf Rom 7:15, 23. Jf Rom 6:12-14, 8:1-14). Plasseringen til slutt gir to fordeler:

(1) Fremstillingen av Guds gode skapervilje munner ut i grunnskaften – det onde begjær - og aktualiserer menneskets dypeste nød – den enkeltes skyld og skam og håpløshet:

(2) Fremstillingen reiser det eksistensielle spørsmål, som ellers ikke blir stilt – spørsmålet om en nådig Gud. Ordene om Guds nidkjærhet og miskunn peker ut over seg selv til den miskunn som trosartiklene beskriver. Ordene løfter blikket fra de daglige gjøremål til Guds ubegripelige godhet for sin egen skyld.

Vi er hver for oss gjenstand for Guds suverene godhet. De tre trosartiklene lar oss bekjenne Guds trofasthet og godhet – først til vårt *livsopphold*, uavhengig av noen vår verdighet eller fortjeneste (1 trosart), og Guds godhet til vår *frifinnelse* i Kristus Jesus (2 trosart), og Guds godhet til vår *fornyelse* ved Den Hellige Ånds gjerning (3 trosart).

Under alle forhold er *Guds ord* midlet til livsopphold, frifinnelse og fornyelse. Med hensyn til midlet, er det ingen forskjell mellom «i dag» og den første skapelsesdag. Ingen ting blir til og består uten Guds ord. Vårt livsopphold beror på Guds godhet, også under forhold da lovløshet rår. Vår frifinnelse hos Gud beror kun på Sønnens lidende lydighet i Jesu Kristi skikkelse. Etter sin menneskenatur er han det nye menneske. Vår fornyelsen beror på Kristi gjerning med sin livgivende Ånd i de troendes liv. Ved troen skaper han det nye menneske «som skal leve evig for Gud i rettferd og renhet» (forkl 4 parten pkt 4, jf forkl 2 trosart).

Jesus Kristus er menneskets eneste mulighet til å leve det liv vi er skapt til å leve. Muligheten er gitt med Guds hovedunder - "*Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, vår Herre, som ble unnfanget av den hellige Ånd*" (Apostolicum). «*Født av en kvinne, født under loven*» (Gal 4:4), har han med sin lidende lydighet kjøpt oss fri fra Guds fiendemakters okkupasjon, «*så vi kunne få barnekår hos Gud*» (v 5). Derfor ble han oppreist fra de døde, og derfor lever han og råder med Faderen og Helligånden i evighet.

Sett fra vår side er Guds hovedunder uttrykt med ordene i forklaringen til andre trosartikkel: "*Han er min Herre*". **Min!** Troen har Kristus til gave og oppfyller det første bud og alle Guds bud. Troen mangler ingen ting. Den Hellige og Rettferdige vil fullføre sin gode gjerning helt til Dommens dag (Fil 1:6, Mt 25:34). Den fariseiske botsgang derimot finner støtte i gjort gjerning.

Luthers frontmarkering går som en råd tråd gjennom forklaringene til de fem partene. Deres rette adressater er mennesker som trenger syndenes forlatelse *hele veien*, lik en vandringsstav underveis mot målet hos Gud. Årsaken er arvesynden motstand, som først opphører når mennesket dør. Mennesket er menneske, enten det tror evangeliet eller ikke, men Gud er Gud. Vi er alle av naturen døde i våre misgjerninger og synder (Ef 2:1, 3), og Kristi offerdød i alles løsepenge fra døden i våre synder. Troen griper Kristus i hans ord, og frelst av nåde for Kristi skyld, er ikke den troende en trell under Guds fiendemakter. **Sal 73:24-26** – *Du leder meg med ditt råd og siden tar du meg opp i herlig-het. /.../ Når jeg bare har deg, ønsker jeg ikke noe på jorden. Om kropp og sjel forgår, er Gud for evig min klippe og min del.* – Min! Troen gjør forskjellen (Mk 16:16). **Rom 8:14** – *Alle de som blir drevet av Guds Ånd, er Guds barn.*

Dermed ligger det *livsmønster* til grunn som er gitt med israelittenes exodus fra Egypten og vandringen gjennom Rødehavet. Vi kjenner igjen mønsteret i Guds kall til sitt frafalne folk i den gamle pakt. Gjennom profetene ble folket oppmuntret med Guds trofasthet til å vende om fra sin onde ferd, angre sitt frafall og søke oppreisning i tillit til Guds løfte (Jer 3:12, 14, 41, kap 18. Esek 18. Am 4:6-11. Osv). Alternativet var folkets undergang, skildret i doms-

profetenes forkynnelse. Bare en «rest» ble tilbake og dannet opprinnelsen til Guds folk og kirke i den nye pakt (1 Kong 19:13-18, 2 Kong 9:2f, Esek 6:8, Am 5:15, Mi 2:12, 5:6f osv. Jf Lk 1-2, Rom 11:4f). Samtidig består alternativet: Gud straffer det vedvarende frafall med forherdelse (Jes 6:10, 29:10. Jf Joh 12:40, Mt 13:14f, Apg 28:26f).

Samme mønster møter oss i Jesu proklamasjon, **Mt 4:17** – *Vend om, for himmelriket er nær!* **Mk 16:16** – *Den som tror og blir døpt, skal bli salig. Men den som ikke tror, skal bli fordømt!* Begrunnelsen er ingen teori, men Guds handlende allmakt i en bevitnet historie om Guds løfters oppfyllelse i Jesu lidelse, død og oppstandelse. Dette grunnmønster har Luther lagt til grunn for sin utforming av Lille Katekisme som grunnbok i kristen livsstil (jf 1 Kor 10, Rom 6).

Det kristne ethos i Tibudslovens utforming

I den gamle pakt ble det israellittiske ethos beskrevet med "de ti ord" i 3 Mos 18-20 og 4 Mos 27:15-26 (jf 2 Mos 34:28, 5 Mos 4:13, 10:4). Jesus avskaffet dem ikke, men utla dem i sammenheng med Guds løfters oppfyllelse i sin lidende lydighet (Bergprekenen, Mt 5-7). Også den nedarvede moralvisdom, nedfelt i Ordspråkene, vitner om ham som oppfylte loven i alle deler og i alles sted.

Den nye sammenheng er Guds rike (el himlenes rike), virksomt til stede hvor Jesus vitner i ord og undergjæringer om sin Guddoms person og himmelrikets nærvær allerede. Det skjedde den gang i en bevitnet historie, gitt med evangelistenes beretninger. Og det skjer i nåtid med den Oppstandnes virksomme nærvær i den forsamlede menighet, samlet om Guds kirkes kjennetegn. Forvaltet på troskapens vilkår, foregriper de og varsler Jesu synlige komme i sin Guddoms herlighet på den ytterste dag, da som verdens dommer. Da skal Riket være fullendt på den nye jord med tilstander som overgår all forstand. Denne gudsrikeinnsikt medbestemmer Luthers utforming av Første parten med forklaringer.

Historisk sett er det særlig Luthers fortjeneste at Tibudsloven igjen ble tatt i bruk som *et fullverdige uttrykk for kristen livsførsel*. Luthers utforming forholder seg til Kristi lovoppfyllelse som avsluttet kjensgjerning. Med sitt liv under loven har Kristus oppfylt Guds lov i alle deler, og som Guds rene Lam har båret verdens synder opp på forbannelsens tre i alles sted. Derfor oppstod han fra de døde på den tredje dag, rettfærdiggjort i alles sted.

Jesu såkalte "Bergpreken" - og senere apostlenes formaninger, proklamerer Jesu guddoms person og Guds forsoning med verden i hans død. I nåtid blir forsoningens goder forkynt for alle og delt ut til mennesker som er fattige i seg selv. I sentrum står Kristi person og verk. Dermed får Tibudsloven et trefoldig uttrykk i både endetidsetikk, dåpsetikk og menighets-etikk. Budenes fortegn og drivende motiv er i den sammenheng Kristi rettfærdiggjørelse i alle steder (andre trosartikkel), gitt den enkelte i dåpen til Jesu død og oppstandelse, men aldri løsrevet fra Faderen og Ånden, for ved Sønnens verk i Jesu skikkelse lærer vi den treene Gud å kjenne. Den rettfærdiggjorte Kristus er den «Guds rettfærdighet» som evangeliet åpenbarer og Gud regner troen til rettfærdighet (1 Mos 15:6, Rom 4:3, Gal Gal 3:6).

Dette gave-evangelium medbestemmer den døptes liv i daglig omvendelse og tro (fjerde parten, hva vanddåpen betyr). I skriftemålet blir Kristi fortjeneste – syndenes forlatelse - anvendt på den enkelte. Det synlige pant er Kristi legeme og blod, rakt frem og mottatt i sakramentets skikkelser, slik Jesu ord sier: Dette er mitt legeme, osv. Tibudsloven brukt i denne

sammenheng minner oss om menneskets nød – vår nød - under syndefallets kår. Evangeliet meddeler Guds svar, som er «*Guds nådes gave /.../ evig liv i Kristus Jesus, vår Herre*» (Rom 6:23). Guds svar og gave er tydelig. Likevel fins tilslørende bortforklaringer.

I løpet av 1200-tallet ble det vanlig å bruke De ti bud som "skriftespeil". Ved å speile sitt liv i budene, skulle man få hjelp til å regne opp syndene sine i det private skriftemål, så presten kunne beregne *godtgjøringer* i samsvar med kirkelovene (kanonisk rett). Der-med var Guds nådetilsagn (absolusjonen) blitt en *betinget* nåde, med forbehold om rett anger og godtgjørelse. Glemt var den evangeliske motivering - Guds gaverettferdighet gitt i dåpen på grunn av Guds nådige sinnelag (favor). Skriftemålet trådte i dåpens sted, og nåden ble utelukkende oppfattet som legende kraft (donum). (Jf pietismene og senere vekkelsesforkynnelsen – om dåpen som gjenfødselsens middel for småbarna, og engangsomvendelsen som gjenfødselsens middel for voksne.)

Dåpens blivende betydning for den kristnes liv ble gjenoppdaget med Luthers innsats som dåpfornyere (se Fjerde parten, vanddåpens betydning). Den døptes liv i daglig omvendelse og tro hører sammen med Guds løfte i dåpen, **Mk 16:16** – *Den som tror og blir døpt, skal bli salig*. - Dermed blir ikke skriftemålet en betinget «redningsplanke» til erstatning for dåpen (Hieronymus), for Gud gir den ubetingede syndsforlatelse (absolusjonen) kun for sin godhets skyld, og stadfester (el konfirmerer) denne gave gitt den enkelte i dåpen med løfte om salighet for hver den som tror (jf skriftemålet i Lille Katekisme). Den som bekjenner om seg selv, at jeg er et Guds barn for Kristi skyld, bekjenner hva Gud bekjenner om ham/henne. Er jeg en kristen, må det være fordi Guds sier det, og ikke fordi jeg har gjort meg fortjent til det.

Denne språkbruk gjenspeiler det bibelske rettspråk. Løse-ordene – «*jeg forlater deg dine synder, i Faderens osv*» - meddeler den frifinnelse som har funnet sted i Kristi korsdød, og stadfester Guds nådepakt med den enkelte i dåpen. Frifinnelsens eneste årsak er Jesu Kristi, Guds Sønns lovoppfyllelse. Jesus Kristus er den «Guds rettferdighet» som Gud tilregner troen av nåde.

Men er ikke troen en gjerning? Jo, troen setter all sin lit til den levende Gud og oppfyller det første bud, men denne tro er Guds suverene verk ved evangeliet (Rom 4:17). Troen kan være svak eller sterk, men det er ingen mangel ved troen. Troens rettferdighet er ingen forestilling eller fiksjon, men en *virkelig* rettferdighet – den korsfestede og oppstandne Kristus. Han er «*Den Hellige og Rettferdige*» (Apg 3:14) som Gud regner troen til rettferdighet (Rom 1:16f). Guds «*godhet og kjærlighet til menneskene*» (Tit 3:4) utelukker fra frelsen alle gjerninger gjort i rettferdighet. Denne godhet har Gud vist den kristne i dåpen – den nye fødsels bad og fornyelse i Den Hellige Ånd (v 5).

Den oppstandne Kristus er nå eneste *årsak* til både frifinnelsen (rettferdigjørelsen) og fornyelsen (helligjørelsen). Troen stoler på Kristi fortjeneste «for oss», og *virkingen* følger med Kristi gjerning ved troen «i oss». Kristus er nærværende og virksom med sin Hellige Ånd, skjult i deres innerste som tror. Luther beskriver forholdet med bildet av svigerdatteren som følger etter svigerfaren (Store Galaterbrevskommentar). Troen ser ikke virkingen. Troen ser i evangeliet og blir opplyst om Kristi verk «for oss» i fortid, og «i oss» i nåtid. Gud ser i hjertene. Hva vi er i Kristus, skal vi bli – nye skapninger, hellige og fullkomne for Gud (Rom 6:5, 1 Joh 3:2, Fil 3:7-14).

Kristi verk «for oss» har han gjort «for at jeg skal være hans egen og leve under ham i hans rike og tjene ham i evig rettferdighet /.../likesom han er stått opp fra de døde, lever og råder i evighet» (forkl 2 trosart). Med Jesus Kristus til gave, øver den kristne troen i gode gjerninger med Kristus til eksempel. Ved troen virker han i det skjulte det nye menneske. I dette liv må fornyelsen være i sin begynnelse på grunn av arvesyndens motstand. Fullendelsen gjenstår på den ytterste dag, da han vil «gi meg og alle som tror på Kristus, et evig liv» (forkl 3 trosart). Denne spenning mellom et "allerede" og et "ennå ikke" svarer til Jesu gudsrikeforkynnelse og åpner for ulike innfallsvinkler.

Tro mot sin sendelse, fremstår ikke kirken som et stykke verden, men som Guds tjenerinne. Kirken bringer Guds «*hemmeligheter*» (mysterioi, 1 Kor 2:1), forvaltet på troskapens vilkår med løse og bindemakt fra ham. Den ubetingede syndsforlatelse representerer det overordnede perspektiv på den kristnes liv som Guds kjære barn. Her handler det ikke om bagateller. Luthers teser mot det misbrukte skriftemål utløste kirkens reformasjon med omfattende følger for nordeuropeisk kultur.

Lovens bruk i kristnes dagligliv

Loven ble en "*vokter helt fram til Kristus, for at vi skal bli erklært rettferdige av tro*" (Gal 3:24). Apostelen sikter her til det frelseshistoriske forhold. I den kristnes livshistorie er loven både nyttig og nødvendig av to grunner: (1) En kristen trenger loven som *vokter* på grunn av arvesyndens motstand. Da virker loven rett selverkjennelse for Gud. (2) En kristen trenger loven som veileder til gjerninger som har Guds ord og befaling for seg. (Rom 3:20, 4:15, 7:7)

Begge bruksmåter stadfester menneskets skyldighet for Gud – å være en neste for andre (Lk 10:37). Med hensyn til lovoppfyllelsen er det ved troen vi kan være en neste slik Gud vil. Troen har Guds rettferdighet – Kristus Jesus, og med ham til gave, øver den dømte troen i sitt dagligliv med Kristus til eksempel i gode gjerninger: Istedenfor retthaveri litt mer forsonlighet, istedenfor grådighet litt mer gavmildhet, istedenfor selvopptatt lykkejakt litt mer etterfølger av Guds ord som "*et lys på min sti*" (Sal 119:105), osv.

Lovens gjerning som vokter og veileder går ikke av seg selv. Lovens tause fordring hjelper ingen. Guds lov må bli forkynt (el undervist), "*for uten lov er synden død*" (Rom 7:8). Stilt overfor Guds hellighet – i lovens absolutte krav, lærer vi å ta oss selv på alvor og å ta åpenbaringsordets Gud på alvor. Uten Guds ord - overlatt til oss selv, er vi hver for oss "uten frykt for Gud, uten tillit til ham og med begjær" (CA 2). Med lovens krav om kjærlighet til Gud av et helt hjerte, blir vi avslørt i vår dypeste trang til guder skapt i vårt bilde, og avslørt i vår nød – uten Gud og uten håp i verden (Rom 7:7-14, Et 2:12). Tankespinn og gjerningsstrev gjør ingenting hverken fra eller til. «Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus eller komme til ham» (for 3 trosart).

Gud vil ha kjærlighetens gjensvar "*av hele ditt hjerte og av all din sjel og av hele din forstand*" (Mt 22:36). Hva får han? Han får selvbestemte friheter i selvets opprør mot det liv vi er skapt til å leve. Bundet til selvets trang, jages vi av gjort og ugjort, på stadig søken etter vårt eget. Ingen unngår syndens splittende og destruktive kraft. Ingen slipper unna lovens anklager. Uten Kristus som gave, gjenstår lønn som fortjent i det evige "utenfor". Dette forhold gjør menneskelivet til et nådeprosjekt for den levende Gud (Joh 1:14).

Syndserkjennelse er ingen fornuftig konklusjon. Det er menneskets natur å vike unna, vise til omstendighetene og dekke seg bak dydens fikenblad. **1 Joh 1:8** – *Sier vi at vi ikke har synd, da bedrar vi oss selv, og sannheten er ikke i oss.* - Syndserkjennelse ersom troen - et Guds under, virket av Guds skapende ord, både lov og evangelium (CA 5). Syndserkjennelsen overstiger et menneskes fatteevne, for målet er ikke dette liv, men et annet,

Guds lov lar oss møte Gud i hans hellighet og nidkjærhet, og reiser spørsmålet om en nå-dig Gud (Sal 51:3). **Rom 7:24** - *Hvordan skal jeg bli frelst fra dette dødens legeme?* (Jf v 18.) Guds nådige svar er evangeliet, som bringer Kristus over helvetydige avgrunner. Svaret er den frifinnelse som har funnet sted i stedfortrederen Kristus Jesus. Gud er en forsonet Gud (2 Kor 5:19). Vrededommen er opphevet, og frifinnelsen stadfestet med Kristi oppstandelse fra de døde på den tredje dag, "slik Skriftene har sagt" (1 Kor 15:3). Guds visdom er Kristus og ham korsfestet (1 Kor 2:2), gitt verden til frelse for hver den som tror.

Har Gud elsket oss slik, «er også vi skyldige til å elske hverandre» (1 Joh 4:10f). Virkningen fremgår av budenes forklaringer etter det første bud: "Så vi" legger bort det gamle syndelivet og øver troen i gjerninger etter Guds gode skapervilje, tydeliggjort i Tibudsloven (Ef 2:10). Troen bærer god frukt til Guds ære (Joh 15:8).

Med lov og evangelium driver Gud oss til erkjennelser stadig på nytt, og oppmuntrer oss til å tjene Gud i et gjenopprettet guds-forhold. Bare evangeliet fra den oppstandne Kristus kan bringe lys i syndemørket. «Den Hellige Ånd har kalt meg ved evangeliet» (forkl 3 trosart) Evangeliet kunngjør Guds grenseløse kjærlighet i Kristi offerdød i fortid, og tilbyr og rekker oss den korsfestede og oppstandne Kristus i nåtid. Ved evangeliet virker Den Hellige Ånd troen, når tilhørere tør anvende Kristi velgjerninger på seg selv og tro Guds nådetilsagn: "Dine synder er forlatt". Ikke sjelden oppdager tilhørere i etterkant at de tror. Hovedsaken står fast, **Joh 8:36** – *Får Sønnen gjøre dere fri, da blir dere virkelig fri.* – Ved troen er vi fri til å "leve ved ham" (1 Joh 4:9b).

Kristnes risiko: Glidning fra takkoffer til gjerningsoffer

Aposteltidens menighetsetikk ble retningsgivende for dåpundervisningen i de første århundrer. Innholdet var for en stor del hentet fra Jesu Bergpreken og apostlenes formaninger, og siktemålet kristnes liv som "et hellig folk" (1 Pet 2:9, Mt 5:23-26 osv. Jf 2 Mos 19:5f, 3: Mos 19:1, 20:7.) En illustrasjon gir skriftene fra "de apostoliske fedre" (fra aposteltidens slutt til ca 130).

Den kristnes livsførsel er innordnet kirkens hellige Kristus-samfunn, konkret uttrykt i i mottagelsen av alterets sakrament (1 Kor 10:6f). I denne sammenheng hører skriftemålet hjemme, **11:27f** – *Den som spiser brødet eller drikker av Herrens kalk på urett vis, forgår seg derfor mot Herrens eget legeme og blod. Enhver må prøve seg selv og så spise av brødet og drikke av kalken. For den som spiser og drikker uten å tenke på at det er Herrens legeme, spiser og drikker seg selv til dom.*

Nattverdformaning og syndsbekjennelse har sin plass i den enkeltes forberedelse til Herrens Nattverd. Vi er alle hver for oss syndere for Gud og under lovens anklager med rette. Derfor blir evangeliet forkynt for alle på grunn av Kristi fortjeneste, men det har adresse til den enkelte. Derfor skal det være adgang for den enkelte som ønsker det, å få høre Guds frie nåde

tilsagt «meg». Ved Herrens bord skal ting være skværet opp og Guds fred råde (Mt 5:23). Kjødet skal ofres, og takkofferet være rent. Derfor bør diakon-ropet fra den gamle kirke lyde ved inngangen til Nattverdets Liturgi: «*Det hellige for de hellige!*», og folket i benkene hilse hverandre med «Guds fred» (Pax). I tillit til Guds nåde for Kristi skyld er vi «ikledd Kristus» og hellige for Gud.

I tidens løp skjedde glidninger i ordbruken. Troens takkoffer og frembæring av gaver ble etter hvert forstått som gjerningsoffer for Gud, eller medvirkning til Guds nåde. Det fikk omfattende følger for Herrens Nattverd. Den ble ikke lenger oppfattet «ovenfra», som Kristi tjeneste for oss med sine gaver, slik Kristi ord sier, men forstått «nedenfra», som prestens offerhandling i analogi med offerprestene i den gamle pakt. Takksigelsesbønnen under messen (messens cànon) ble utformet i samsvar med prestens forvandling av brød og vin til Kristi legeme og blod (transubstansiasjon). Slik ble messens gavestruktur stilt på hodet, som om Golgata-offerets nærvær i sakramentets skikkelser skal frembæres på nytt for Gud til en soning for levende og døde (jf sidekapellene i kirkehus fra middelalderen).

Messeofferteorier gjorde messen (Herrens Nattverd) til en sak for presten forstått som offerprest. Med stor konsekvens sank nattverdfrekvensen gjennom middelalderen, for foretrent ble også den gamle kirkes lære om kirkens samfunn i de hellige ting (sakramentets skikkelser). Avstanden mellom messe og folk ble etter hvert stor. Ved inngangen til 1400-tallet var søndaglig messe opphørt – også i klostrene. Dette skjedde samtidig som alskens menneskepåfunn grodde frem i messens periferi under skinn av kristendom.

Forestillingen om den vrede Gud er forutsetningen for denne glidning fra takkoffer til gjerningsoffer. Men Gud er en *forsonet* Gud, slik Kristi innstiftelsesord sier (jf Mt 20:28, 2 Kor 5:19-21, Rom 3:24f, Kol 1:20, 2:9). Og troens rettferdighet er *Guds* rettferdighet i Jesus Kristus, som oppfylte loven i alle deler og derfor oppstod fra de døde rettferdiggjort i alles sted, **2 Kor 5:21** – *Han som ikke visste av noen synd har han gjort til synd for oss, så vi skulle bli Guds rettferdighet i ham.*

Guds offer i den ene for alle, er årsaken til troens lovsang – og ingenting annet. Derfor representerer Luthers Lille Katekisme den gamle kirke i skriftbunden tradisjon fra Skriftens Herre – og ikke nyheter oppfunnet av mennesker.

DEL 2:

Har Luther «trikset» med Tibudsloven?

De ti bud i Lille Katekisme er ingen oversettelse av budordene på steintavlene (2 Mos 20). Martin Luther kunne ha valgt andre tekster, og kanskje laget en annen sammenstilling. Alternativene fins (jf Mt 19:18f (16-26), Rom 13:8-10, Gal 5:14ff). Luthers utforming av første parten tjener adressatene – døpte mennesker.

Jesu og apostlenes bruk medbestemmer Luthers utforming av Første parten. Resultatet er gammelt nytt fra kirkens første århundrer. Når Luther underviste barn og unge - og forklarte hva Guds kjærlighetsbud handler om, da fulgte han kirkefedrenes eksempel: Han holdt fast ved apostelordets lære.

Med den nytestamentlige utforming av Tibudsloven brakte Luther aposteltidens etikkundervisning fram i lyset. Beskyldningen om "lureri" avslører uvitenhet og biblistisk propaganda i tradisjonene fra Zwingli, Calvin og Bucer. Der blir evangeliet forstått som «ny lov» (nova lex), og rettfærdiggjørelsen ved tro (frifinnelsen) forkynt *med forbehold* om helliggjørelse (fornylse). La oss se nærmere på bibeltekstene.

De hebraiske originaltekstene har ingen verseinndeling eller nummerering. Tema og tekstavsnitt er markert med bokstaven Semek, brukt som paragraf-tegn. Denne inndeling har den evangelisk-lutherske kirke overtatt fra den gamle kirke (oldkirken).

Eksempler: 5 Mos 5:6-9 omfatter forbudet mot å dyrke andre guder, eller å lage seg avgudsbilder og tilbe dem. Paragraf-tegnet viser at det er tale om ett bud. I vers 21 markerer paragraf-tegnet at begjæringsbudene er to bud, som i Lille Katekisme er 9. og 10. bud. Det samme er tilfelle i 2 Mos 20:3-6 og v 17.

I Nytestamentet fins Dekalogen i ulike gjengivelser med hensyn til rekkefølge og utvalg (jf 5 Mos 5:6-21 med Mt 19:18f og Rom 13:8-10). Grunnteksten følger flere steder den greske oversettelsen Septuaginta (fra ca 230 f Kr).

Eksempler: Rom 13:9, Mk 10:10 og Lk 18:20.

Variasjonene berører især det jødiske moment – sabbatsbudet, som ikke fins sitert i Nytestamentet (i likhet med Salomos Ordspråk). I Nytestamentet er ikke engang tallet fiksert.

Stilt overfor flere alternativ med hensyn til rekkefølge og utelatelser, har Luther valgt å legge den hebraiske originalteksten til grunn i 2 Mos 20 og 5 Mos 5 (sistnevnte repeterer og gjenspeiler endret situasjon). Originalteksten har han - etter alt å dømme, hatt liggende oppslått foran seg da han utformet Første parten.

Årsaken til Luthers valg er Jesu "åndelige" bruk av Tibudsloven. Budene illustrerer det dobbelte kjærlighetsbud, som vil noe mer enn utvortes lovoppfyllelse. "Vi skal frykte og elske Gud, så vi» osv. Gud vil kjærlighet av hjertet, det vil det hjertelag som Gud vil. Men Guds vilje kan uttrykkes med varierende antall bud og på andre måter enn med Tibudsloven. En illustrasjon gir apostlenes formaninger. Vi bruker gjerne Tibudsloven, som sammenfatter Guds gode skapervilje og illustrerer den på ypperlig vis.

Spesiell interesse har Luthers utelatelse av billedforbudet, som inngår i første bud, her anvendt på et konkret tilfelle. Saken gjelder forbudet mot å lage avgudsbilder og tilbe dem, Grunnteksten fremhever troen, som utelukker hjertets tilbedelse av fremmede guder. Dette poeng har Luther oppfattet i en nytestamentlig sammenheng. Når troen øves i gjerninger som har Guds Ord og bud for seg, må den dømte stadig vende tilbake til det første bud. Denne øvelse arter seg som en «sirkelbevegelse» gjennom forklaringene i til alle partene i Lille Katekisme. Den som lærer Gud å kjenne i Jesus Kristus, setter all sin lit til ham i liv og død.

Med dette nytestamentlige perspektiv på det første bud fornyet Luther kirkens billedbruk i det gudstjenestelige rom, på den ene side med front mot Romerkirkens gjerningshelgener, på den annen side med front mot «billedstormerne» og deres nakne rom. Den lutherske ikonografi oppmuntrer til tro med to trøstemotiv: Å minne om (1) Kristi fornyende gjerning i

henfarne kristnes liv med ham til gave, og (2) deres øvelse av troen i gode gjerninger med Kristus til eksempel.

Motivene fremstiller troens rettferdighet – ikke som idè eller fiksjon, men som den virkelighet Kristus er både «for oss» og «i oss». Kristenbildene i det gammel-lutherske kirkerom avbilder Kristus-vitner, enhver i sitt kall (el embete). I sentrum står Kristus og ham korsfestet, som er kirkens fremste martyr etter sin menneskenatur. På lignende vis er den gammel-lutherske kirkeårskalender en Kristus-kalender hvor representanter for Kristi bekjennere oppført, oss til oppmuntring.

Myten om Luther som "trikset med Guds Ord", rammer det apostoliske og profetiske Kristus-vitnesbyrd, i siste instans Skriftens Herre selv. Beskyldningen om "lureri" avslører uvitenhet og biblisistisk propaganda i tradisjoner fra Zwingli, Calvin og Bucer. Billedforbudet kommer vi tilbake til i Tibudslovens forhold til naturretten.

Første bud omfatter hele loven og har forrangen

Det første bud våker over menneskenes umiddelbare forhold til Gud - over grunnrelasjonen i vår eksistens. Det medfører en spenning mellom frykt og tillit - "*så vi setter all vår lit til ham*". Denne spenning synes uforenlig med den kjærlighet som driver trellefrykten ut (1 Joh 4:18). Dette inntrykk beror på ståsted. "*Å frykte og elske Gud*" – på Abrahams vis (Rom 4), det er troens refreng til De ti bud.

Troen beror på *kjennskapen* til Gud i all hans kjærlighet så mye større enn all hans nidkjærhet. Det komprimerte uttrykk er Kristus og ham korsfestet (1 Kor 2:2, Gal 3:10, 13). Noe sterkere uttrykk for Guds lov og evangelium fins ikke. Dette kjærlighetens mysterium er mye større og dypere enn tro og håp fra vår side (1 Kor 13:13). Kjenner vi Gud i hans kjærlighet, vil vi ikke gjøre ham imot og utfordre Guds nidkjærhet for sitt verk. Denne kjennskap gjør forskjellen mellom barnefrykt og trellefrykt.

Gudsfrykt er et etisk motiv. Den gjelder Gud i hans nyskapende og opprettholdende gjerning, skjult for mennesker. Skaperen våker over sin ære. Ingen unnslipper Guds dom, allerede virksom, skjult i dette liv under syndefallets kår.

Trellefrykten ser allting «nedenfra» og søker løsninger «av egen fornuft eller kraft» (forkl 3 trosart). Da følger den hyklerske lydighet på grunn av trussel og løfte om belønning. Luthers forklaringer lar oss se budene "*ovenfra*" - i et endetidsperspektiv. Den tillitsfulle kjærlighet til åpenbaringsordets Gud har brutt med trellefryktens lydighet. Troen søker Gud i hans tilgivende nåde, gitt "*ovenfra*" med Kristus Jesus, Guds rettferdighet. Med ham til gave, er Tibudsloven en beskrivelse av troens lydighet i Guds skaperverk, enhver i sitt kall.

Gudsfryktens fremste uttrykk er bruken av Guds ord og bønn i hjemmets sfære, og kirkegang og nådemiddelbruk i den forsamlede menighet. Avgjørende for kjærligheten til Gud er Guds tjeneste for oss med Ord og Sakrament, når han med ytre midler forkynner og rekker frem forsoningens goder. Derfor er troen et *oppbrudd* «hjemmefra». Lik Abraham, legger vi av sted og venter alt godt av Gud, om så midt i døden. **Fil 3:20** – *vi har vår borgerrett i himmelen, og derfra venter vi Herren, Jesus Kristus, som frelser* (Heb 11:13ff).

Gudsfryktens kilde er barnekårets Ånd, virksom med gave-evangeliet. Åndens kamp mot kjødet (Gal 5:16ff) driver ut den hyklerske gudelighet og skaper ny vilje, lyst og kraft til å tenke, tale og gjøre etter Guds bud og vilje (3 trosart). Med evangeliet opplyser han vår formørkede forstand og *skaper av ingenting* den tro som griper Kristus i hans rettferdighet for oss. Da følger fornyelsen i kampen mot kjødet (helliggjørelsen, se forkl 3 trosart).

I den andre tavle hevder Gud sin høyhetsrett over det sosiale liv og verger nestens livs-rom mot overgrep. Gud er Herren og garantist for all rett orden, og derfor setter han med sitt ord en grense mot vilkårlig myndighetsbruk, **Ef 6:4** – *Dere fedre! Vekk ikke sinne og trass hos barna, men gi dem den oppdragelse og rettleiding som er etter Herrens vilje.*

Troens øvelse i kjærlighetens bud

Troens rettferdighet er en *tilregnet* Kristus-likhet (conformitas Christi). Troens øvelse med Kristus til eksempel er en *tilegnet* Kristus-likhet (imitatio Christi). En illustrasjon til forholdet er forklaringen til påkallelsen i Herrens bønn – *”for at vi med trøstig mot og full tillit skal be til ham lik kjære barn til sin kjære far”*. (1 Kor 14:1, 1 Tim 6:11, 1 Pet 3:11)

Med evangeliet som middel skaper og oppholder Helligånden – Kristi Ånd - den tro som lever av Guds gaverettferdighet. Dette forhold er snart lært. Problemet fikk også en Herrens apostel erfare, **Rom 7:17f** - *den synd som bor i meg, /.../ Viljen til å gjøre det gode har jeg, men å gjøre det gode makter jeg ikke.*

I troens gode strid må vi vende oss til Gud i bønner og bruke Guds ord. Denne strid er god, for Kristi daglige komme er dens trøst og glede. Han som har frelst meg, skal frelse meg fra dette dødens legeme. **Rom 7:25** - *Altså tjener jeg selv Guds lov med mitt sinn, men syndens lov med mitt kjød* (jf 8:2).

Luthers bruk av Tibudsloven i sammenheng med de andre partene lar oss beholde morallovens doble mening: Den ene opplyser om synd og Guds vrede, og dører synden med lovens bokstav (lex litteralis, Rom 3:20, 4:15, 1 Kor 15:15). Lovens åndelige bruk viser til evangeliets trøst og troens sikre grunn i Kristi velgjerninger (lex spiritualis).

Tekster: 1 Pet 2:21-25, 4:1ff, Joh 13:12-20, 34f. 1 Joh 2:3, 11, 4:7-13, 19-21 osv. Jf 3 Mos 19:17f.

Forskjellen mellom Guds lov og evangelium strukturerer Bibelens innhold og begrunner forholdet mellom tilregnet Kristus-likhet i troens rettferdighet, og tilegnet Kristus-imitasjon i livets vitnesbyrd. Men uten troens rettferdighet, er livets vitnesbyrd en fa-risèisk botsgang i karnevalsdrakt. Kristus-livet mangler.

Denne forskjell i nevnte rekkefølge er nøkkeen til å forstå Luthers ingress til forklaring-ene - *”vi skal frykte og elske Gud så vi ikke”* osv. Kristus-imitasjonens hemmelighet er Kristus-likheten ved troen. Kjærligheten til Gud og vår neste som oss selv begynner ikke «utenfra», sett fra menneskers ståsted, men «innenfra», sett fra Guds side. Det er hva Guds kjære barn gjør ved troen. Med Kristus til gave kjenner de den eneste sanne Gud i hans trofasthet og miskunn, lik Abraham (Rom 4:17ff), og derfor etterfølger de Kristus i selvhengivende kjærlighet og vil ligne ham (1 Joh 4:10f).

Den oppstandne Kristus er virksom ved troen i det skjulte, det vil si i deres innerste som tror. Troen griper Gud i hans løfte og stoler på ham, at han som begynte den gode gjer-ning i meg, «skal fullføre den – helt til Kristi dag» (Fil 1:6). Troens bønn gjør Kristi of-ferbønn til sin: «Skje din vilje». Vi oppgir oss selv i tillit til vår himmelske Far, at han for Kristi skyld vil bryte alle onde planer og virke ny vilje, lyst og kraft til å gjøre gjerninger som har Guds ord og befa-ling for seg (forkl 3 bønn).

En kristen står ikke i gjeld til den syndefordervede menneskenatur, så vi skulle leve et-ter den (Rom 8:17). En kristen stiller seg med hele sin kroppslige eksistens til tjeneste for Gud, «som våpen for det som er rett» (6:11b). Dette forhold mellom det gamle og det nye men-neske kommer til uttrykk i Luthers forklaringer, markert med forholdet mellom Guds forbud og påbud. Luthers poeng er ikke forholdet i og for seg, men livets vitnes-byrd i "*gudskjær-lighetens tegn*". Dette nytestamentlige anliggende merkes gjennom alle forklaringene i Lille Katekisme. Hva den troende enn mangler, så rokker ikke manglene ved Kristi nyskapende gjerning ved troen. Det er ingen fordømmelse for den som er i Kristus Jesus (Rom 8:1). Guds nådehimmel hvelver seg over de mangler som ennå hefter ved den kristne grunnet ar-vesyndens motstand.

Sett i sammenheng med de andre partene, anvender Luther Guds handlingsperspektiv på li-vet i den nye pakt. Blir Tibudsloven løstrevet fra denne sammenheng, blir undervis-ningen vill-ledende, enten misbrukt til farisèisk botsgang eller kristeliggjort lovløshet. Desto viktige-re er lovens bokstav og apostelordet brukt som Guds autoritative ord fra Skriftens Herre. Denne bruk leder inn i Skriftens dybder, ærend og sak (fritt e Luther). I motsatt fall vitner vi falskt om Gud - med kjødelig kjærlighet til urett fremfor gleden i sannheten (1 Kor 13:9). Da er løgnkirken på gang i Den Lovløses tjeneste. I denne sita-sjon illustrerer Luthers Lille Kate-kisme den kirkekamp som konfesjonell lutherdom må føre.

Illustrasjon: 2 Tess 2.

Vekslingene mellom forbud og påbud

Etter mønster fra dekalogen (2 Mos 20:5f), kunne Luther ha brukt gjentatte vekslinger mel-lom trussel og løfte i budenes forklaringer. Dette mønster fulgte han i et skriftespeil fra 1518, men oppdaget senere i Nytestamentet den alternative bruk. Der er formaningenens fo-rutsetning Guds tilgivende nåde, og hensikten de gjerninger som har Guds kjærlighetsbud for seg. Derfor valgte Luther å bruke ingressen "*vi skal frykte og elske Gud så vi*" osv (jf 5 Mos 6:5-7, 7:9f), for så å veksle mellom forbud og påbud, med unntak av 5. og 6. bud. Forklaring-en til Femte bud følger Jesu ord i Mt 5:20-26. Sjette bud er positivt formulert med adresse til den enkelte.

Vekslingene mellom forbud og påbud tilsvarer laste- og dydskatalogene i Nytestamentet, og gjenspeiler formaningen i **Gal 5:16** – *Lev et liv i Ånden! Da følger dere ikke begjæret i vår syndige natur.* (Jf Gal 5:16-21, Kor 6:9-11, Ef 5:1-14, 1 Tim 1:5-17, Kol 3:1-17.) Da ligger det nær å oppfatte Første parten som en illustrasjon til den døptes liv i forsakelse og tro. Det er en forhastet slutning. Men hvis ikke forklaringene til Første parten illustrerer dåplivet i for-sakelse og tro, da må vi spørre: Hvorfor spiller dåpens betydning den tilbaketrukne rolle i Første parten?

Svaret er gitt med Guds forhold til alle mennesker med Dommens dag for øye. «Vi» skal alle stå til regnskap for Gud, men med den forskjell som er uttrykt i forholdet lov og evangelium. Når Kristus i sin dommergjerning skal skille ut «Guds velsignede», ser han dem kledd i Guds rettferdighet ved dåpen og troen (Mt 25). De har evig liv og kommer ikke for dommen. Alle er «vi» frikjent og frikjøpt allerede med Kristi lidende lydighet, men bare «den lille hjord» vender om og tror evangeliet (Lk 12:32). De er ved troen ikledd Guds rettferdighet, gitt i dåpen. Oppreist fra døden i deres synder, er de frelst av nåde og får gå inn til Guds fullendte rike på den nye jord. - De andre skal Kristus dømme etter det dobbelte kjærlighetsbud, konkret uttrykt i Tibudsloven. **Rom 2:12** – *Alle som har syndet uten lov, skal også gå fortapt uten lov, og alle som har syndet under loven, skal bli dømt ved lov.* (Joh 5:24, Ef 2:6. Jf Lk 23:43, Mt 25:34-40, Åp 20:12, 15.)

Luthers utforming av forklaringene

a) *Det tredje bud.* Vår benevnelse "helligdagen" er en fri gjengivelse av Luthers ordvalg «Feiertag» (= fridag, høytidsdag). Den latinske teksten har "dies sabbati" (sabbatsdagen). Siden 400-tallet, ble "sabbat" en vanlig benevnelse i vest-kirken, men da brukt om søndagen som kirkens samlingsdag. Luthers ordvalg brøt med denne tradisjon.

«Sabbat» brukt om søndagen gjenspeiler tiltagende analogi-tenkning om kirken i den nye pakt (erstatningsteologi). Kirken ble oppfattet og forstått i analogi med Sinai-paktens gudsfolk i den gamle pakt, og dermed som erstatning for jødefolket. Opp mot vår tid – og under innflytelse fra reformert hold, ble den latinske benevnelsen lagt til grunn i mange Lille Katekisme-utgaver. Historien om søndagen ble en trist historie om utvortes kasuistikk-moral, fjernt fra nattverdlovprisningens jubel i aposteltidens menigheter.

b) *Det fjerde bud.* I Ef 6:2f er Kanaan-løftet utvidet til løftet om jorden. I Mk 7:10-13 og 10:19 er løftet utelatt. I den latinske utgaven har Luther valgt å følge Vulgata - den latinske oversettelsen av 2 Mos 20:12 (i landet, hvor du bor). Ordene er utelatt i den tyske teksten. Viktigere enn landløftet, er den *over- og underordning* som strukturerer skaperverket (Kol 3:20f). Der har enhver "sin egen gjerning å gjøre" og "sin egen byrde" (Ef 6:4f).

c) *Begjærbudene.* Ordenes bakteppe er middelalderkirkens frelsesskjema. Også Luther var oppdratt i forestillingen om den gammeltestamentlige lov som en ytre forskrift, inntil Ånden kom og fylte den med en ny lov - Åndens "nytestamentlige lov" som gir frelsen. Men ved denne sammenblanding av ytre forskrift og åndelig innhold tilslører man at både lov og evangelium er Guds mektige skaperord.

Med vemod mintes Luther sine unge år, da sammenblandingen hindret ham i å se forskjellen mellom Guds lov og evangelium. Evangeliet forstått som en *ny lov* hører sammen den farisøiske tro på menneskets evne til å velge mellom rett og galt, og samarbeide med Gud om frelsen. Desto viktigere er temaet *ondt begjær* (concupiscentia). Blir det forsømt, går kirken allmennreligionens ærend og fratrar Gud den ære som tilkommer ham alene.

Allerede Luthers forklaring til det første bud bryter med den falske lovfromhet. Bruddet er markert med ordene "sette all vår lit til ham", det vil si ham som er troens rettferdighet i Kristi lidende lydighet. **Tekster:** Rom 4 og Gal 3.

Forklaringen til det første bud representerer dåpens rette bruk i den daglige omvendelse (boten). Troen føder uavlatelig gode gjerninger som har Guds ord og bud for seg. Og motsatt: «Vantroen er alle syndearters mor». Dette ordspråk fra kirkens historie bærer erfaringens tygde. Gud virker ved lov og evangelium den anger som bryter opp fra "djevelen, verden og vårt eget kjød" (forkl 6 bønn). Den rette anger vender alltid tilbake til Guds løfte i dåpen.

«Den rette kilde og kanal»

Bekjennelsestro lutherdom legger stor vekt på gode gjerninger. Dette emne opptar mest plass i Konkordieboken! Avgrensningen gjelder menneskepåfunn og den fariseiske botsgang. I Store Katekisme har Luther beskrevet de gjerninger som Gud vil ha:

De ti bud "inneholder i korte drag den guddommelige lære om hva vi skal gjøre for at vårt liv kan behage Gud. De er også den rette kilde og kanal som alle virkelig gode gjerninger må komme fra og gå igjennom. Utenfor De ti bud fins det ingen gjerning og ingen livsførsel som kan være god og velbehagelig for Gud – selv om den er aldri så stor og verdifull i verdens øyne. /.../

Jeg antar at man skulle ha mer enn nok å gjøre med å holde disse bud: Saktmodighet, tålmodighet, kjærlighet mot fiender, kyskhet, velgjørenhet osv og alt som slikt fører med seg. De er ikke noe utenom det vanlige, de vekker ikke noen særlig oppmerksomhet. De er ikke knyttet til noen bestemte tider, steder, ritualer eller seremonier. De er bare alminnelige dagligdagse gjerninger som den ene nabo kan gjøre for den andre hvor de bor. /.../ at en fattig jente steller og passer et lite barn og gjør sin tjeneste med troskap, det blir ikke regnet for noen ting. /.../

(Helgener på avveie) ser ikke at intet menneske makter så mye som å holde ett eneste av De ti bud slik som det skal holdes. Både Trosbekjennelse og Fadervår må komme oss til hjelp, slik vi senere skal høre. Ved dem må vi søke og be om hjelp, og motta hjelp uten opphør." (Kursiv her. SK De ti bud, 311, 313, 314, 316. Her fritt overs.)

Med Tibudsloven har åpenbaringsordets Gud beskrevet den livsførsel som han vil ha av alle og enhver. Beskrivelsen er forankret i den enkeltes skapergitte posisjon som mann eller kvinne, mor, far eller barn. Den enkelte kan inneha flere kall, og de kan skifte gjennom livet. Men felles for alle er den etiske fordring i kallets oppgaver og møtet med mennesker.

Karakteristisk for kristne er troens øvelse i kallets gjøremål og i møtet med andre. Da er Tibudsloven innordnet Guds nåderike, dåpen og menighetens gudstjenestefellesskap, alltid med Kristi person og verk i sentrum. Med Kristus til gave øves troen i dagliglivets gjøremål med ham til eksempel. Det er ham vi skimter i apostlenes dyds- og lastekataloger.

Troen må øves med Guds ord og bønn i kamp med Guds fiendemakter – «djevelen, verden og vårt eget kjød», som vil gjenvinne herredømmet over livet. I denne strid mellom livet "i Ånden" og livet "i kjødet" (Gal 5:16-18, 24) lærer Guds barn den treene Gud å kjenne i hans trofasthet og nåde, og blir bevart i troens glede "i HERREN" (Sal 32:11, 35:9, 37:4 osv). De blir dyktiggjort til tjeneste for Gud og til å være en neste for andre under syndefallets kår.

Eksempler: Rom 6:12, 14; 7:15, 23; 8:1f, 4, 12, 14; 13:14. 1 Pet 2:11. Jf Sal 39:13, 119:19. Hustavlenes NT-sitater fremstiller dåpens bruk i troens øvelse, enhver i sitt kall.

I troens øvelse må vi tre frem som *liturger* for Gud, med påkallelse, takk og bønn, og være *diakoner* i selvhengivende tjeneste, enhver for sin neste og med Kristus til eksempel. Da passer det å avrunde med Luthers sluttord til Første parten i Store Katekisme:

«Av alt dette ser vi nå igjen hvor høyt disse ti bud må prises og opphøyes /.../ over alle bud og gjerninger som en ellers pålegger menneskene. For her kan vi rette ryggen og si: Kom fram alle vise og hellige mennesker og pek på en eneste gjerning i likhet med disse bud, som Gud har påbudt med stort alvor, og pålagt oss med slik trussel om vrede og straff – men som han samtidig har knyttet så herlige løfter til, at han vil overvelde oss med alle goder og velsignelser! Derfor skulle vi prise og verdsette de ti bud over all annen lære, og tenke at de er den største skatt som Gud har gitt oss.»

Kilder:

Min hovedkilde er PETERS, ALBRECHT: Kommentar zu Luthers Katechismen. Bd 1-5. Hrsgb v Gottfried Seebass. Göttingen. Bd 1 (1990): Die Zehn Gebote. Luthers Vorreden. Ellers har jeg benyttet

COLB, ROBERT: Discipleship in the Lutheran Tradition. = Concordia Publishing House. Articles. 2012. - JENSEN, ODDVAR JOHAN: Katekismens teologi. En innføring i Luthers katekismer. Oslo 1994. - SÖDERLUND, RUNE: Antinomismen i bibelteologisk og teologihistorisk belysning. For Bibel og Bekjennelse. FBB`s ressursider. 2005.

Epost: kaare.svebak alfakrøll gmail.com